



شورای سیاستگذاری حوزه های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران

معاونت پژوهش

عنوان:

نقش فضای مجازی در تحقق جنگ نرم

استاد راهنما:

خانم خلیلی

پژوهشگر:

زینب قنبری^۱

زمستان ۱۳۹۶

^۱ حوزه علمیه صدیقه الکبری (سلام الله علیها) شهرستان تالش

بسم الله الرحمن الرحيم

چکیده

فضای مجازی، مانند شمشیری دو لبه، از یک سو ساختارهای فرهنگی، اجتماعی و امنیتی ملت ها را با تهدید متوجه ساخته و از سویی دیگر، فرصت های ارزشمندی را برای معرفی قابلیت های جوامع فراهم ساخته است.

با این فرض و گمان، مقاله‌ی حاضر در پی شناخت نقش فضای مجازی در تحقق جنگ نرم است و با بررسی ابعاد اثرگذاری این فضا، در تمامی ابعاد اعم از سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و... است. آسیب پذیری امنیت ملی کشور در برابر کارکرد سیاسی فضای مجازی در اولویت نخست تهدید قرار گرفت. در ادامه نیز، راهکارها و راهبردهای مواجهه فعال مورد پرسش واقع شد که در میان راهبردهای ارائه شده، تاسیس مرکز سیاستگذاری به منظور مدیریت یکپارچه، بهره‌گیری از ظرفیت‌های جامعه و تقویت سرمایه‌ی اجتماعی در صدد راهبردهای منتخب قرار گرفت.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، فرصت، تهدید، جنگ نرم، امنیت ملی.

فهرست

مقدمه	۱
پیشینه جنگ نرم	۶
تاریخ باستان	۷

۷.....	دوره اسلامی
۷.....	ایران معاصر
۸.....	پایان قرن بیست
۸.....	انواع جنگ
۸.....	جنگ سخت
۸.....	جنگ نیمه سخت
۹.....	جنگ سرد
۹.....	جنگ نرم
۱۰.....	واژه های کاربردی در جنگ نرم
۱۰.....	تهدید نرم (THREAT SOFT)
۱۰.....	امنیت (SECURITY)
۱۰.....	امنیت نرم (SOFT SECUTITY)
۱۱.....	عملیات روانی (OPRATIONS PSYCHOLOGICAL)
۱۱.....	افکار عمومی (OPINIONS PUBLIC)
۱۱.....	انقلاب نرم (REVOLUTION SOFT)
۱۱.....	براندازی نرم (SUBVERSION SOFT)
۱۱.....	نافرمانی مدنی
۱۲.....	دیپلماسی عمومی (DIPLOMASY PUBLIC)
۱۲.....	ماهیت شناسی و کارکردهای فضای مجازی
۱۲.....	کارکردهای فرهنگی-اجتماعی
۱۳.....	انتقال ارزش ها
۱۴.....	دگرگونی های هویتی
۱۵.....	حریم خصوصی
۱۵.....	ایجاد مطالبه های جدید اجتماعی
۱۶.....	گسست نسلی
۱۶.....	کارکرد های سیاسی

تسهیل در طرح جهانی سازی	۱۶
واپایش (کنترل) اطلاعات.....	۱۶
تحول در مفاهیم قدرت.....	۱۷
هدایت و راهبری جنبش های جدید سیاسی-اجتماعی	۱۷
دگرگونی فضای سیاست در محیط مجازی	۱۸
مردم فریبی سیاسی	۱۹
کارکرد های امنیتی	۱۹
احساس امنیت کاذب	۱۹
جرایم اینترنتی	۱۹
کارکردهای روان شناختی	۲۰
اعتیاد اینترنتی	۲۰
بلوغ زودرس در نوجوانان	۲۰
ارضای خود کم بینی و عرضه ی خود	۲۱
کاهش احساس ها	۲۱
نتیجه گیری	۲۱
منابع و مأخذ	۲۳

مقدمه

بررسی نزاع های موجود در دوران ایران باستان در روم، جنگ های چین و ژاپن و... نشان می دهد که جنگ ها حداقل در دو زمینه رخ می دهند: میدان نبرد و اذهان عمومی مردم. در هر دو جبهه فرماندهانی که قادر به بهره گیری از ابزار کنترل و مدیریت انگاره های ذهنی باشند می توانند دشمن را بفریبند و نیروهای خودی را در جبهه ی دفاع، متناسب با اهداف خود سازماندهی نموده و برنامه های استراتژیک خود را عملی نمایند. استفاده از عوامل موثر بر افکار عمومی، اگرچه از دیرباز ملازمت قطعی با جنگ ها و لشکرکشی ها داشته و مدافعان نیز از آن بهره برداری کرده اند(اما امروزه گستره ی وسیع منازعات روانی، این عرصه را تبدیل به یک میدان و جبهه

مردم فریبی سیاسی

حجم انبوه اطلاعات موجود در فضای مجازی، اگرچه می تواند عامل مهمی در ارتقای سطح دانش و آگاهی باشد، اما روی دیگر سکه بیان گر این حقیقت است که افراد حاضر در این فضا، به واسطه ی مواجهه با این حجم از اطلاعات، کمتر از تفکر و اندیشه ی خود بهره گرفته و گرفتار نوعی از تغافل و تجاهل (در عین بهره مندی ظاهری از آگاهی) می گردند و این موضوع از دیگر آسیب های جدی شبکه های اجتماعی مجازی است که بستر سیاسی آن، به میزان قابل توجهی امکان واپایش سیاسی و مردم فریبی را بالا می برد؛ زیرا پیشرفت فناوری، چنان از ارتقای بصیرت افراد پیشی می گیرد که افراد هنگام رویارویی با تکثیر سریع اطلاعات، منفعل و بی دفاع می مانند. از طرفی، پایش^{۱۰} اطلاعات در شبکه های اجتماعی، اگر بزرگترین کاربرد این شبکه ها نباشد، به طور قطع جزو بزرگترین خدمات آنهاست؛ پایشی که مبنای تصمیم گیری و مدیریت مسئولان می شود و نکته ی مهم این است که به دست آوردن یک تصویر مناسب از یک منطقه، کشور یا شهر، فقط با چند تیلیک(کلیک) قابل دسترسی است؛ تصویری که می تواند شامل علاقه مندی، نارضایتی و ... باشد.

کارکرد های امنیتی

«زندگی امن»، نخستین و عالی ترین تمنای بشر است؛ چرا که در سایه تحقق آن، سایر درخواست ها امکان محقق می شود. از این رو، «جامعه امن» در نگاه راهبردپردازان جدید، زیربنای توسعه ی پایدار تلقی می شود و در مقام اهمیت، همنشین قدرت و منافع ملی است. از جمله کارکردهای فضای مجازی ورود آگاهانه یا ناخودآگاه فرد یا افراد در این فضا است. که تبعات آن به شرح زیر مورد تحلیل قرار گرفته است:

احساس امنیت کاذب

یکی از جنبه های اینترنت، ورود بی هویت در آن است و مراجعان به وبگاه ها برای ایفای هر نقشی فرصت پیدا می کنند. در شکلی طبیعی، این خصیصه دارای کارکرد مثبتی است؛ چرا که فرصت و مجالی برای بروز و ظهور توانمندی های افراد ایجاد می کند. در عین حال، اینترنت، به ویژه برای نوجوانان و جوانان، فضای آزاد گلخانه ای را ایجاد می کند که در آن، این افراد احساس می کنند معلمان و مراجع قدرت، واپیشی بر آنان ندارند، امکان خصوصی بودن امور، نکته ای است که کاربران جوان اینترنت بر آن تاکید دارند. اینترنت، به نظر این جوانان، جانشین فضای عمومی است و در این فضا، درباره ی واپایش و کاربرد این رسانه ی جدید، اطلاعات کسب می کنند. این فضای جدید که به طور عمده از سوی کاربران ساخته می شود، احساس مشارکت بیشتری به نوجوانان می دهد، اما آسیب مهم، کم رنگ شدن و در نهایت، محو شدن رابطه ی میان نسل جوان و بزرگسال(والدین) در فضای مجازی است.

جرایم اینترنتی

واگذاری اطلاعات خصوصی اشخاص به دولت ها و شرکت های تجاری و سوء استفاده از این اطلاعات، همیشه یکی از موارد بحث برانگیز حوزه ی اینترنت به ویژه شبکه های اجتماعی مجازی بوده است. شاید این دغدغه و

^{۱۰} Monitoring

پرسش همیشگی در ذهن کاربران اینترنتی به وجود آید که با وجود آثار و شواهد متعدد در امکان واگذاری اطلاعات شخصی افراد، چگونه ممکن است مدیران این شبکه ها به اسم امنیت ملی و تجارت، اطلاعات خصوصی افراد را در اختیار دولت ها قرار ندهند؟ و نباید از این جمله مارک زوکربرگ^{۱۱} (مالک شبکه فیس بوک) که می گوید: «خیلی ها می خواهند فیس بوک را بخرند و پول زیادی هم پیشنهاد می دهند، ولی هدف ما پول نیست» به راحتی گذر کرد. افزایش روز به روز نفوذگرها (هکر ها) و سرقت های اطلاعاتی و مالی، نشانگر آسیب پذیری بالای جامعه در قبال این پدیده ی مخرب است.

کارکردهای روان شناختی

رسانه های جدید مجازی قادرند آسیب های بسیاری مهم روانی را برای مخاطبان ایجاد نمایند که از جمله ی آنان می توان به موارد زیر اشاره کرد:

اعتیاد اینترنتی

توان اعتیادآورنده ی موادمخدر براساس سرعت جذب مواد مزبور در بدن انسان است، اما در مورد اینترنت، این سرعت و در دسترس بودن آن است که ایجاد اعتیاد می کند. اگر این فرضیه درست باشد، باید با افزایش سرعت مودم ها و سهولت دسترسی، منظر سطوح بالاتری از استفاده های اعتیادآمیز اینترنت بود. قدرت محتواها، به عنوان ظرفیت تحریک برانگیزی، از موارد قابل توجه در مطالعه های مربوط به اعتیاد اینترنتی است و برای کاربران این شبکه ها، تحریک برانگیزترین محتواها، محتوای جنسی است که دارای بیشترین و بالاترین سطوح استفاده در اینترنت می باشد. اعتیاد به اینترنت، مانند هر نوع اعتیاد دیگر، صرف نظر از این که می توان آن را یک بیماری روانی به شمار آورد یا یک معضل اجتماعی، پدیده ای است فراگیر که با صدمه های روانی اجتماعی، خانوادگی، جسمانی و حتی اقتصادی همراه است. معتادان به اینترنت مانند بیشتر معتادان، دچار افت در کارکردهای فردی و اجتماعی می شوند؛ با فرق که معتادان اینترنت کمتر احساس گناه می کنند و بیشتر جزو افراد با فرهنگ جامعه هستند. ناتوانی در متوقف کردن افسردگی و بدخلقی (در مواقعی که دسترسی به اینترنت وجود ندارد) و «علائم جسمانی» (سوزش چشم، سردرد، کمردرد، اضافه وزن و...)، همچنین بی نظمی در غذاخوردن، توجه نکردن به بهداشت و آراستگی فردی، اختلال در خواب و تغییر در الگوی خواب و مانند آن را می توان به عنوان ناشی از مصرف معتادگونه ی اینترنت برشمرد.

بلوغ زودرس در نوجوانان

نوجوانان و جوانان، به عنوان فعال ترین کاربران فضای مجازی، با امکانات و گزینه های فراوانی که این رسانه ها در اختیارشان قرار می دهند، به طور دائم با محرک های جدید و انواع مختلف رفتار آشنا می شوند و این عوامل آنان را به سمت بلوغ زودرس سوق می دهد. از نخستین پیامدهای این آسیب (افزون بر اختلال های مطرح شده

^{۱۱} Mark Zuckerberg

در بخش مربوط به اعتیاد اینترنتی)، تمایل شدید آنان در ورود به عرصه ی جراحی های زیبایی و استفاده از مواد آرایشی است.

ارضای خود کم بینی و عرضه ی خود

از دلایل گرایش افراد به شبکه هایی مانند فیس بوک، کیفیت بالای عکس ها در این فضا است که باعث می شود کاربران، به ویژه دختران جوان، اشتیاق خاصی به اشتراک گذاری تصاویر خود داشته باشند، اما به طور طبیعی، زمانی که فرصت های لازم برای ابراز وجود برخی از کاربران تبدیل می شود. از این رو، فهم ساختن فرصت های لازم برای اقشار مختلف جامعه برای ابراز وجود، می تواند تا حد زیادی آسیب های ناشی از فعالیت شبکه های اجتماعی را کاهش دهد.

کاهش احساس ها

با وجود قرار گرفتن امکانات ارتباطی متنوع در فضای مجازی، به دلیل آن که بیشتر ارتباط های این فضا به شکل نوشتاری است، احساس های شکل گرفته در فضای واقعی (به شکل قدم زدن، سخن گفتن و نظایر آن)، در این فضاها حاصل نمی گردد و به همین دلیل، افراد، دیگر اهمیتی به کیفیت روابط نمی دهند و این مسئله به کاهش بیشتر احساس ها منجر می شود. بومی و ایجاد جذابیت برای کاربران «برای عضویت در آن و «افزایش سطح مشارکت های مردمی و توسعه ی نهادهای غیردولتی (سمن ها)» بوده است.

نتیجه گیری

رسانه های مجازی در حال تبدیل شدن به امپراطورهای بزرگ در عصر جدید می باشند و فضای مجازی، فضای قدرت های بزرگ است. منطق و محیط جنگ سنتی بر اساس منطق و محیط جنگ در فضای مجازی دگرگون شده است. اگر تا پیش از این، منطق پیروزی در جنگ سنتی، برخورداری بیشتر از نیروهای فیزیکی و ابزارآلات فیزیکی بود (گرچه این منطق همچنان با شدت و ضعف هایی پابرجاست)، اما بدون تردید، ظهور محیط مجازی، باعث دگرگونی و تشکیک اساسی در این منطق شده است. این فضا، قدرتی را به عنوان قدرت نرم افزارها و فناوری اطلاعات و ارتباطات به وجود آورده است و این فناوری، بسیاری از عرصه های تقابل را متفاوت از گذشته ساخته است. مولفه های «قدرت آفرین» نیز دچار تحول بنیادین شده و مفهوم جدیدی از قدرت در قالب «توانمندی برای تکثیرشدن» مطرح شده است. براین اساس، هرملتی که «الگوها» و «ایده» های (فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی) او از بیشترین قابلیت برای «تقلیدشدن» و «تکثیرشدن» برخوردار باشد، از قدرت بیشتری نیز برخوردار خواهد بود، به عبارتی امروز کسی را قدرتمند می دانند که بتواند اراده ی خود را در سطح جهانی تکثیر کند و بتواند جامعه ی جهانی متکثر را تابع منطق قدرت و اراده ی خود قرار دهد و این آرزو و یا هدف، جز در فضای مجازی امکان تحقق ندارد. اگر امروز یک میلیارد جمعیت دنیا در فیس بوک عضو می شوند، این، عضویت در یک نظام قدرت است. اگر امروز ۹۵ درصد جست و جوی اطلاعات در جست و جوگرهای آمریکا انجام می شود و این اطلاعات از مسیر آن ها عبور می کند، این به معنای یک سلطه ی قدرت نرم در این محیط است.

در محیط مجازی، قدرت های کوچک جایگاهی ندارند، بنابراین تولید وبگاه ها و وب نوشت های انبوه و ضعیف، هیچ مشکلی را حل نمی کند. باید در طراحی فضای مجازی، ج.ا.ایران در پی ایجاد قدرت بزرگ مجازی در پرتو یکپارچه سازی فعالیت در فضای مجازی و طراحی نهادهای یکپارچه ی فرهنگی در این فضا، براساس نیازهای فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بومی بود. این حقیقت غیر قابل انکار است که فضای مجازی-با وجود تهدیدهای متصور- فرصت های مغتنمی را برای معرفی توان ها و قابلیت های فرهنگی، ایجاد و افزایش سرمایه ی اجتماعی از طریق بهبود و سلامت ارتباط های اجتماعی افراد، آگاه سازی و آموزش های اجتماعی و در نهایت، تولید قدرت نرم در اختیار ملت ها و دولت ها قرار داده است و ج.ا.ایران نیز می تواند با ظرفیت سازی و مدیریت هوشمند، به بازتولید قدرت نرم در این فضا اقدام نماید. با این نگاه، راهبردهای پیشنهادی نیز عبارت است از:

۱- ساماندهی و مدیریت یکپارچه ی فضای مجازی کشور و پرهیز جدی از اعمال سیاست های منطقی و سلیقه ای،

۲- اعتمادسازی و تقویت عناصر و اجزای سرمایه ی اجتماعی با افزایش آستانه تحمل و ایجاد فرصت های بیشتر به کاربران داخل و خارج کشور برای ایفای نقش بیشتر و تقویت تعلق خاطر و وفاداری ها،

۳- انجام اقدام های پژوهش محور و ساخت عقبه های علمی برای تولید ایده و انجام محتوا در فضای مجازی و پرهیز از فعالیت های مقطعی و سطحی ،

۴- کاهش اقدام های تصدی گرایانه ی دولتی و افزایش سطح مشارکت های مردمی برای مدیریت شبکه های اجتماعی و بهره گیری بهینه از ظرفیت های جامعه.

منابع و مآخذ

• منابع فارسی

۱. بوستانی، هانیه (۱۳۸۹). بررسی اثرات چت و پیام های کوتاه، ماهنامه راسخون، شماره ۲۸.
۲. پایگاه اطلاع رسانی مقام معظم رهبری : www.khamenei.ir
۳. تافلر، آلون (۱۳۷۰). تغییر ماهیت قدرت. مترجم شاهرخ بهار و حسن نورایی بیدخت. تهران. مرکز ترجمه و نشر کتاب.
۴. جنگ نرم براندازی نرم در کشورهای مدل ۱۳۸۶، ج ۵، موسسه تحقیقاتی و مطالعاتی ابرار معاصر. تهران.
۵. جنگ نرم در فضای سایبر (۱۳۹۰). قابل دسترسی در: پایگاه جامع تخصصی جنگ نرم، قابل دسترسی در : jy.blogsky.com
۶. حضور اوباما در شبکه های اجتماعی مجازی برای پیروزی در انتخابات ۲۰۱۲ (۱۳۹۱). قابل دسترسی در : www.mypc.ir
۷. شریفی، احمدحسین (۱۳۸۹). جنگ نرم موسسه پژوهشی و آموزشی امام خمینی (ره).
۸. عاملی، سیدسعیدرضا (۱۳۸۹). استعمار مجازی آمریکا. تهران. انتشارات امیرکبیر.
۹. قدسی، امیر (۱۳۸۹). جایگاه سرمایه اجتماعی در بازتولید قدرت نرم ج.ا.ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۳۰
۱۰. کاستلز، امانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات. ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز، ج ۳، تهران. طرح نو.
۱۱. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴). چشم اندازهای جهانی. ترجمه محمدرضا جلایی پور. تهران. طرح نو.
۱۲. امرادی، حجت (۱۳۸۹). قدرت و جنگ نرم از نظریه تا عمل ۱۳۸۸.
۱۳. محمدی، محمد مهدی (۱۳۸۸). قدرت نرم و امنیت فرهنگی، فصلنامه سیاست راهبرد، شماره ۵ و ۶.
۱۴. نای، جوزف (۱۳۸۷). قدرت نرم. ترجمه محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری. تهران. انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۱۵. نائینی، محمدعلی (۱۳۹۱). اصول و مبانی جنگ نرم. تهران. نشر ساگی.
۱۶. واعظی، حسن (۱۳۷۹). اصلاحات و فروپاشی. تهران. نشر سروش.
۱۷. هانتینگتون، سانوئل (۱۳۸۱). موج سوم دموکراسی در پایان سده ۲۰ (چاپ سوم). ترجمه احمد شهسا. تهران. نشر روزنه

• منابع انگلیسی

۱. Bimber, bruce (۱۹۹۸), *The Internet and Political Transformation: Populism, Community, and Accelerated Pluralism*, Conference: ACM Policy-ACM Policy.
۲. Feraser, M (۲۰۰۵), *Weapons of Mass Distraction: Soft Power and American Empire*, New York, Thomas Dunne Books.